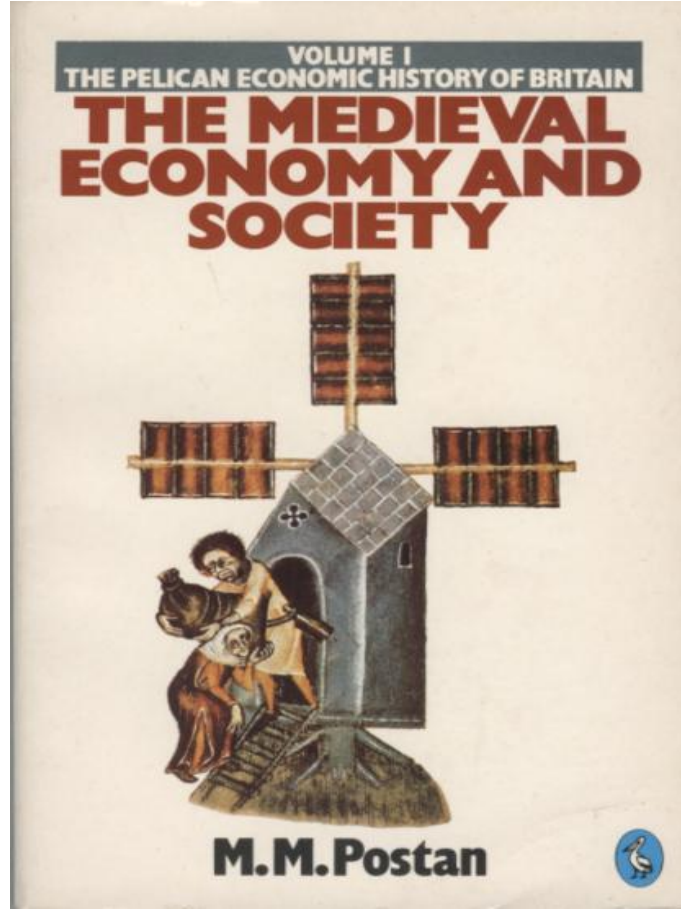

Kitap Tanıtımı/ Book launch/ Рецензия

Medieval Economy and Society: An Economic History of Britain in the Middle Ages

Penguin Yayınları, London, 1975.

261 sayfa

Gizem Musul*

ORCID: 0000-0002-2719-3231

Ortaçağ'da fiyatların ticaretin ve pazarların ne ifade ettiğini anlamak için öncelikle toplum yapısının anlaşılması gerekir. Anglo-Saxon kurumların çoğu Roma vakıflarından doğmuştur; ancak ekonomi, yeni toprakların ıslahı ve yerleşmesi, nüfus oranlarındaki değişiklikler, tarımsal yöntem ve teknolojideki gelişmelerden de önemli ölçüde etkilenmiştir.

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Anabilim Dalı, Antalya.E-Mail: gizemmusul@akdeniz.edu.tr.

Tüm bu gerçeklere odaklanarak loncaların, kasaba ve köylerin, feodal malikânelerin detaylarının incelenmesi İngiliz ekonomi tarihi açısından önem taşımaktadır.

Bir Ortaçağ araştırmacısı ve ekonomi tarihçisi olan M.M. Postan'ın *The Medieval Economy and Society* başlığıyla kaleme aldığı bu çalışma, *Roman Heritage* (Roma Mirası), *The Land: Settlement and Reclamation* (Arazi: İskân ve Islah), *Population* (Nüfus), *Land Use and Technology*(Arazi Kullanımı ve Teknoloji), *The Manor:Origins* (Malikane:Kökenleri), *The Manor:Variations and Changes* (Malikane:Çeşitler ve Değişimler), *The Village*(Köy), *TheVillagers: Economic Conditions* (Köylüler:Ekonomik Koşullar),*The Villagers: Serfdom and Freedom* (Köylüler:Serflik ve Özgürlük), *TheLandlords*(Toprak Sahipleri), *Trade and Industry* (Ticaret ve Endüstri), *Markets, Towns and Gilds* (Pazarlar, Şehirler ve Loncalar), *Prices* (Fiyatlar) adlı on üç bölümden oluşmaktadır. Çalışma ek okumaların önerildiği bölüm, Kaynakça ve Index kısımlarıyla son bulmaktadır.

Roma Mirası başlıklı birinci bölümde, 5. ve 10. yüzyıllar arasında ekonomi, toplum ve kültür alanlarında Anglo-Saxon karakterin gelişimi ve bu gelişimde Roma mirasının etkileri konu edilmektedir. İlk etapta her ne kadar sığ ve istikrarsız görünse de Roma'nın ekonomik ve sosyal etkilerinin Almanları daha derinden etkilemiş olduğu savunulmaktadır. Roma etkisinin en sığ olduğu yerin ekonomik yaşamın alt katmanını kapsayan insan ilişkilerinde ve araçlarında olduğu vurgulanmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümü olan *Arazi: İskân ve Islah* başlığı altında Roma İngiltere'sinin maddi mirası ve Ortaçağ İngiltere'sinde bölge nüfusunun, toprakların ve tarımsal üretimin bir miktar büyümesi ve bu büyümenin beraberinde getirdiği ekonomik yapı ve toplumdaki köklü değişimler ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde incelenen *Nüfus* başlığıyla, Ortaçağdaki çoğu ekonomik trendin arka planında gelişen ve geri çekilen arazi yerleşimlerinin etkilerinin olduğu yani nüfus olgusunun ekonomik trendlerin şekillenmesinde önemli ölçüde etkisi olduğu savunulmaktadır. Ayrıca yine bu bölümde, küresel nüfus rakamlarının yalnızca tüm sermaye ekipmanlarının veya teknoloji standartlarının üzerindeki diğer faktörlerle ilgili olduğunda ekonomik açıdan önemli olduğuna da değinilmektedir. Nüfusun ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin görece tartışmalı olduğu vurgulanmaktadır. *Arazi Kullanımı ve Teknoloji* adlı bir diğer bölümde, tarımsal teknolojilerin ekonomi yorumlamalarında kullanılması gerektiği ancak Ortaçağın baskın temalarından biri olarak nadiren ele alındığı belirtilmektedir. Ayrıca çift sürmede kullanılan saban bıçağının toprağı çok daha derinden ve çok yönlü yarmasını sağlayacak şekilde geliştirilmesi, tarımda

nadas usulünün geliştirilmesi, çiftlik hayvanlarının ayaklarına nal çakılması ve koşum takımlarının kullanılması da Ortaçağın teknolojik gelişmeleri arasında sayılmaktadır.

Beşinci ve Altıncı bölümlerde *Malikâne: Kökenleri* ve *Malikâne: Çeşitlilik ve Değişimler* başlıkları altında genel olarak Ortaçağ'da başlangıçta tımar sisteminin özellikleri ve uygulanma biçimi ile bu sistemdeki değişim ve dönüşümler ele alınmaktadır. Devlete sağlanan bir hizmet karşılığında ücret olarak toprak tahsil edilmesi anlamına gelen tımar uygulaması ile devletin tarım arazilerinden vergi toplamak zorunda kalmamış, devlet üretimi kontrol altına almış ve üretimde devamlılığı sağlamıştır. Ayrıca sistemdeki çeşitliliğin bağımlı kiracı fonksiyonlarındaki farklılıklar ile ilgili olduğu savunulmaktadır. İdeal malikânenin onu oluşturan topraklar ve elde ettiği gelir olmak üzere iki yönlü olduğuna değinilmektedir. Ancak bu bölümde Ortaçağda dördüncü ve beşinci yüzyıllarda klasik hiçbir malikânenin aynı kalmadığı sonucuna da varılmaktadır.

Çalışmanın bir sonraki başlığı *Köy* adını taşımaktadır. Burada İngiltere'deki köylerin durumları ile ilgili bilgiler verilmektedir. Köylerin genel olarak bazı ufak eksiklikleri olmakla birlikte konforlu ve rahat yerleşimler olduğu savunulmaktadır. Tıpkı malikâneler gibi Ortaçağ'da köylerin de kendilerine has özellikleri olduğu vurgulanmaktadır. Bu özellikler tarımsal üretimin miktar ve kalitesi ile sosyal hayat tarafından belirlenir. Çalışmanın takip eden diğer iki bölümünde ise köylülerin ekonomik koşulları ve köylülerin kölelik ve özgürlük olgularını konu edilmektedir. Köylülerin ekonomik koşulları ile ilgili olarak Kara Ölüm vebasına değinilmektedir. Bu veba salgınıyla birlikte nüfustaki ani düşüş ve buna bağlı olarak üretimin durma noktasına gelmesi dolayısıyla ekonominin zayıflama sürecine vurgu yapılmaktadır. Veba sonrasında İngiltere topraklarında, değirmenlerde ve zanaat işlerinde çalışanların sayısı ciddi ölçüde azalmıştır. Ekonomi, hayatta kalan erkek nüfusun yetenekleri ölçüsünde yürütülen bir alan haline gelmiştir. Hayatta kalan genç kadınlar ise ülke nüfusunun tekrar toparlanması açısından kendilerini tamamen çocuk bakma işine yoğunlaştırmışlardır. Ayrıca köylü halk arasında da köleler ve hürler olarak sınıfsal bir ayırım olduğuna da değinilmektedir.

Çalışmanın onuncu bölümünü oluşturan *Toprak Sahipleri* adını taşıyan başlık altında ise, temel düzeyde lord ve ona bağlı vassalları arasında bağlılığa dayalı toplumsal bir ilişki ve bu ilişkide lordların tutumu ele alınmaktadır. Lordlar ve vassalları arasında patronaja dayalı hiyerarşik bir toplumsal yapının varlığından söz edilmektedir. Ortaçağ toplumsal düzeninde lord, toprak üzerinde kurduğu hakimiyet sayesinde elinde bulunan toprakların kullanım hakkını kendine bağlı olan vassallara veriyor ve buna karşılık da kendisine bağlı bir kiracı

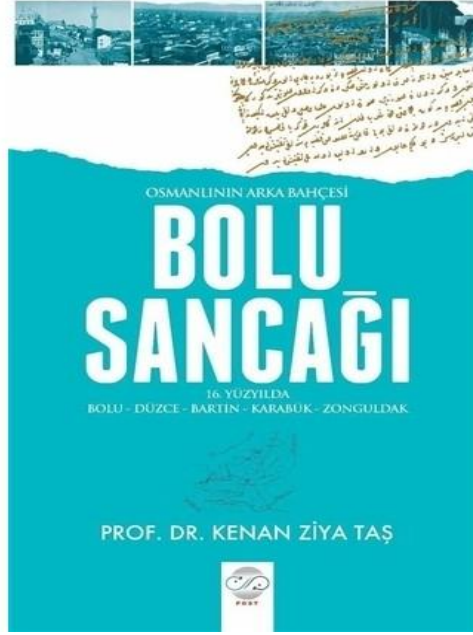
zümreden askeri ve ekonomik düzeyde hizmet alıyordu. Çalışmanın bu bölümünde lordların yetki ve vassallarına tutumları ele alınmaktadır. *Ticaret ve Endüstri* başlığı altında ele alınan bir sonraki bölümde Ortaçağ İngiltere'sinin endüstri öncesi dönemlerindeki gelir kaynağının önemli bölümünün tarımdan elde edildiği vurgulanmaktadır. Halkın büyük bölümünün zirai üretimle ilgilendiği, bu dönemde ticaret ve endüstriyel üretimle ilgilenen kişi sayısının azlığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca ilerleyen dönemde ticaretin nasıl zirve noktasına geldiği ele alınmaktadır. İngiltere'deki ticaret yollarının önemine vurgu yapılmaktadır.

Pazarlar, Şehirler ve Loncalar başlığı altında, Ortaçağ ticaret ve endüstrisinin geliştirdiği kentlerin ticari faaliyetleri ile pazarların ve loncaların ticaret olgusundaki fonksiyonları değerlendirilmektedir. Çalışmanın son bölümünü ise *Fiyatlar* başlığı oluşturmaktadır. Burada, ekonomik faaliyetlerin değişimi ve toplumun refah seviyesinin gelişimine bağlı olarak değişiklik gösteren fiyatlar ile ilgili detaylara yer verilmektedir. Ayrıca tarımsal üretimin, endüstriyel üretimin fiyatlar üzerindeki belirleyici rolüne değinilmektedir. Yine bu bölümde Kara Vebanın pazara ve fiyatlara yansımalarına da yer verilmektedir.

Sonuç olarak, M.M. Postan tarafından hazırlanan elimizdeki bu çalışma anlaşılır ve yalın bir üslupla kaleme alınmıştır. Genel olarak Ortaçağ İngiltere ekonomisi ile ilgili analizlere yer verilen bu eser ekonomi ve toplum ilişkisini anlaşılır bir biçimde ortaya koymaktadır. Ayrıca her bir bölüm sonunda ve yine çalışmanın sonunda yer verilen konuyla ilgili okuma önerileriyle de Ortaçağ araştırmacılarının ilgisini çekebilecek nitelikte bir eserdir.

Kaynaklar

Postan,M.M., *Medieval Economy and Society: An Economic History of Britain in the Middle Ages*, Penguin Yayınları, London, 1975.

Yazar: Kenan Ziya Taş,

Eser Adı: Osmanlının Arka Bahçesi

Bolu Sancağı 16. Yüzyılda Bolu-Düzce-Bartın-Karabük-Zonguldak,

Post Yayını, İstanbul 2017, 16,5x23,5

ISBN:978-605-9444-32-3

Rüveyda Nur Demren*

ORCID: 0000-0001-8285-682

“Osmanlının Arka Bahçesi Bolu Sancağı 16. Yüzyılda Bolu-Düzce-Bartın-Karabük-Zonguldak” başlığı ile yayınlanmış olan eser, Kenan Ziya Taş’ın 1993 yılında tamamlamış olduğu “XVI. Yüzyıl Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Bolu Sancağı” adlı doktora tezinin zamanla daha ayrıntılı biçimde ele alınan çalışmaları ihtiva etmektedir. Eser, içindekiler, önsöz¹ ile yıllar içinde çeşitli zeminlerde sunulan

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Balıkesir Üniversitesi Tarih Bölümü E-Mail: ruveydademren@gmail.com

¹ Taş, *Osmanlının Arka Bahçesi Bolu Sancağı*, İstanbul: Post Yayını, 2017, 5-9.

11 bildiri, 5 makaleden oluşan 278 sayfalık bir kaynaktır. Eser hazırlanırken, Bolu sancağı ile ilgili Osmanlı Tapu Tahrir Defterlerinin Mufassal ve İcmâlleri, Eyalet Muhasebe Defterleri, Yaya ve Müsellem Defterleri, Müteferrik Defterler ve Şer'iyye Sicilleri gibi zengin belge koleksiyonundan istifade edilmiştir. Şehir Tarihi ile ilgili bu kıymetli vesikalar konunun yetkin bir şekilde ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Söz konusu eserin istifade ettiği Tapu-Tahrir Defterlerinden elde edilen bilgiler, her seviyedeki okuyucuya hitap etmeyebilir, yeteri kadar tatminkâr olmayabilir. Ancak, hiçbir kaynağın ve bilginin olmadığı bir dönem ve bölge için konu ile ilgilenenler için büyük bir hazinedir. Ayrıca, eserin içeriğindeki çalışmalar, büyük ölçüde yıllar içinde çeşitli zeminlerde sunulan bildirilerden oluşmaktadır. Bu sebeple metin bütünlüğü açısından çıkarılması mümkün olmayan tekrarlar mevcuttur. Tekrarlara yer verilse de, akılda kalıcılık sağlanmıştır. İlk çalışma, "Osmanlı Devleti Kuruluş Coğrafyası Olarak Bolu Sancağı"² adıyla yer almıştır. Burada Bolu Sancağı denen bölgenin coğrafi özellikleri, tarihçesi ve idari yapısı ele alınmıştır. Bolu'ya ait Tapu Tahrir Defterlerinin muhtevası ve özellikleri de bu bildiriye yer almaktadır. "Ekler" başlığı ile resimler ve haritalarla Bolu Sancağının yerleşim coğrafyası sunulmuştur. Yazarın, Bolu Sancağı ile ilgili yayınlanmış diğer çalışmalarına buradan ulaşmak mümkündür.

İkinci çalışma, "XVI. Yüzyılda Bolu Sancağının İdari Yapısı"³ adıyla yer alan makaledir. Bolu Sancağının bu yüzyılda Anadolu Beylerbeyliğine bağlı olduğu incelenmiştir. Bolu Nahiyesi, Çoğu Nahiyesi, Taraklıborlu Nahiyesi, Mengen Nahiyesi, Ereğli(Bendereğli) Nahiyesi, Kıbrıs Nahiyesi, Konrapa Nahiyesi, Dodurga Nahiyesi, Yenice Nahiyesi, Hızırbeğeli Nahiyesi, Ulus Nahiyesi Yedidivan Nahiyesi, Onikidivan Nahiyesi, Viranşehir Nahiyesi teşekkülüne yer verilmiştir. Bu sebepledir ki eser, sancağa adını veren Bolu nahiyesinden itibaren, bugünkü Düzce, Bartın, Karabük, Zonguldak illeri içerisinde yer alan nahiyelerin içindeki mahalle ve köy gibi yerleşim birimlerinin en ince ayrıntısına kadar yer verilmesi Bolu Sancağı dediğimiz bölgenin zaman içindeki ahvâlini anlamamıza kaynak olması hasebiyle kıymetli bir yere sahiptir.

Üçüncü çalışma "Yaya ve Müsellem Sancağı Olarak Bolu'nun İdari Yapısı"⁴ adlı bildiriye yer alan "Kaynaklar" alt başlığı ile Bolu Yaya ve Müsellem Sancağına ait on bir adet defterin muhtevası ve özelliklerine yer verilmiştir.

² Taş, *Bolu Sancağı*, 11-34.

³ Taş, *Bolu Sancağı*, 55-66.

⁴ Taş, *Bolu Sancağı*, 53-71.

Yaya ve müselleme teşkilatının teşekkülü ve Bolu'daki yay ve müselleme ocaklarının durumu ve mensuplarının sayılarını ve Bolu Sancağındaki yaya ve müsellemlerin nahiyelere göre nasıl ve ne şekilde dağıldığı bilgilerine buradan ulaşabilmekteyiz.

Dördüncü çalışma, "XVI. Yüzyılda Bolu Sancağında Zaviyeler ve Ulaşım Ağı"⁵ isimli bildirimdir. Bölgenin, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ve ilk yayıldığı coğrafya olması sebebiyle siyasi ve tarihi bakımından önemi gösterilmektedir. Konu açısından önemi ise; İç ve Batı Anadolu'yu Karadeniz'in kuzeyine bağlayan yol ağı veya ticaret yolunun üzerinde bulunmasıdır. Zaviyeler, çok fonksiyonlu İslami bir kurumdur. Bütün zaviyeler aynı fonksiyonları taşımaları da, hepsinin ortak özelliği barınma fonksiyonuna sahip olmasıdır. Bu barınma dolayısı ile zaviyeler, hem iskân şekillenmesinde hem de ulaşım ağında önemli bir işlev göstermektedir. Osmanlı ulaşım ağı veya yol sistemi içinde XVI. yüzyıl Bolu'sunun konumu ve niteliği, zaviyelerin sancak içindeki yerleri, bölüm sonundaki haritalarla da desteklenmiş ulaşım dair birkaç fotoğrafa yer verilmiştir.

Beşinci çalışma "XVI. Yüzyıl Bolu Sancağı Vakıfları"⁶ adlı makaledir. Burada Evkâf Defterlerinden hareketle Bolu Sancağındaki vakıfların genel durumundan bahsedilmiştir.

Altıncı çalışma "Köroğlunun Yaşadığı Coğrafya Olarak 16.Yüzyılda Bolu'nun İskân Tarzı ve Dağılışı"⁷ adlı bildirimdir. Burada sancaktaki iskânı şehir, kır ve konargöçer teşekküller olarak ayrıntılı bir biçimde görmekteyiz. Yazar, Osmanlı Bolu'su için Kâtip Çelebi'nin ifadesine yer vermiştir ki; "Bolu Anadolu eyaletinde miyâne pâyedir, ehalisi etrakin eşbehidir." ;yani orta ölçekte bir yer olan Bolu'nun sakinleri Türk'e en çok benzeyen, Türk tipini en iyi temsil ve remz eden, en iyi, en güzel Türk'tür demesi ile bölgedeki nüfusun özelliklerini çok iyi tarif etmektedir.

Yedinci çalışma, "Şehzadelik ve Sultanlık Arasında Yıldırım Bayezid"⁸ isimli bildirimdir. Bolu Sancağındaki Manzume ve Vakıf Eserleri; Camiler, Mescid, Medreseler, Hamamlar, Kervansaraylar, Zaviyeler, Mudurnu Yıldırım Bayezid Manzumesi Kitabeleri, Hamamın Vakfiye ve Kitabeleri ve bu kitabelerin içerikleri okuyucuya sunulmuştur. Bu bölümde dikkat çeken husus; Bolu Sancağındaki imar faaliyetleri

⁵ Taş, *Bolu Sancağı*, 73-88.

⁶ Taş, *Bolu Sancağı*, 89-96.

⁷ Taş, *Bolu Sancağı*, 97-110.

⁸ Taş, *Bolu Sancağı*, 111-123.

çerçevesinde Yıldırım Bayezid'in Osmanlı tahtına çıkmadan önce sancakbeyliği veya şehzadeligi dönemindeki konumunun değerlendirilmesidir ki; padişahlar ve sultanlar ayarında kendi adına imar faaliyetlerinde bulunmuş olmasıdır.

Sekizinci çalışma ‘‘Gazi Süleyman Paşa'nın Kuzey-Batı Anadolu'daki İzleri’’⁹ başlığını taşımaktadır; Süleyman Paşa'nın tarihte nasıl şöhret bulduğu, Paşa olarak nitelendirilme sebebi ve Süleyman Paşa'nın sancak dâhilindeki on altı nahiye ve kazasının on iki tanesinde nasıl izler bıraktığı belgelerle açıklanmıştır.

‘‘16.Yüzyılda Akçaşehir(Akçakoca)’’¹⁰ isimli dokuzuncu çalışmada; tarihte Osman Gazi'nin arkadaşları olarak bilinen Akça Koca ve Konur Alp'in yer aldığı resim ve kartpostallar çerçevesinde; ismini verdiği bölgenin fatihi olarak kabul edilen Akçakoca ve ahvadının varlığı ile ilgili Tahrir Defterlerinden hareketle önemli ipuçlarına yer verilmiştir.

Onuncu çalışmada ‘‘Bolulu Müellif Akkadioğlu’’¹¹ isimli diğer bildirisinde mütercim Akkadioğlu'na dair olan bilgilerin hem yeni hem de karışmış olan işlenmeye ve araştırılmaya muhtaç olduğu belirtmiş; daha çok problemi ortaya koyan bir yaklaşım sergilemesi bakımından biz okuyuculara ışık tutmuştur.

On birinci çalışma, ‘‘Bolu Sancağındaki Candaroğulları Vakıfları’’¹² isimli makalesidir. XVI. yüzyılda Bolu Sancağı hudutları dâhilinde olan Candaroğullarına ait vakıfları ihtiva etmektedir. Arşiv belgelerine göre tasnif edilen vakıflarla ilgili kayıtlardan, bu dönemin hem kültürel hem siyasi yapısını çıkarmak mümkün olduğundan ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Yazarın on ikinci çalışması ‘‘XVI. Yüzyılda Bir Vakıf ve İlim Merkezi Mudurnu’’¹³ isimli makalesidir. Bolu Sancağı'nın bir kaza merkezi ve timâr nahiyesi olarak karşımıza çıkan Mudurnu sınırları içindeki; camiler, mescidler, zaviyeler, medreseler, muallimhaneler, kervansaraylar, hamamlar ve Mudurnu mahallelerin nüfus yapısı ayrıntılı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak, Mudurnu'nun bir ilim ve kültür merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

⁹ Taş, *Bolu Sancağı*, 125-133.

¹⁰ Taş, *Bolu Sancağı*, 135-148.

¹¹ Taş, *Bolu Sancağı*, 149-158.

¹² Taş, *Bolu Sancağı*, 159-170.

¹³ Taş, *Bolu Sancağı*, 171-186.

On üçüncü çalışmada ‘‘Fatih’in Batı Karadeniz Seferinden Sonra Bölgedeki İskân ve Ziraat Faaliyetlerine Dair Bazı Değerlendirmeler’’¹⁴ başlıklı bildirisinde ise; Batı Karadeniz sayılan bölgenin özellikle Amasra ve Ereğli’sinin öneminden, bölgede yoğun bir göç ve iskân olgusunun varlığından ve umumiyetle ekilip biçilen hububatın (arpa, buğday vs.) yanı sıra yörede yaygın şekilde ziraatı yapılan’’kete’’nin varlığından ve öneminden bahsedilmiştir. Diğer bir çalışma olarak ‘‘Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri’’¹⁵ dir. Bolu Sancağına ait bir mufassal defterin parçası ve on altı sayfeden ibaret olan belgenin transkripsiyonu yer almıştır.

On beşinci çalışmada, ‘‘XVI. Yüzyılda Safranbolu’nun İdari Yapısı ve Vakıfları’’¹⁶ adlı bildirisinde Safranbolu’nun idari yapısı, Safranbolu Mahalleleri ve Vakıf eserleri; camiler, mescidler, zaviyeler, medrese ve muallimhaneler, kervansaray ve hamamlar ele alınmıştır. Bölgedeki Candaroğulları-Osmanlı ilişkisine; ayrıca Safranbolu’nun ‘‘Taraklıborlu’’ diye bilinen diğer ismine ait çalışmalara da yer verilmiştir.

On altıncı çalışma ‘‘XVI. Yüzyılda Konuralp’in (Konrapa/ Üskübü) Tahrir Defterlerine Göre Sosyo-Ekonomik Durumu’’¹⁷ başlıklıdır. ‘‘Eski Çağlardan Türk Fethine ve Osmanlı’dan Günümüze Kadar Konuralp’’, Tahrir Defterlerinde Konuralp Nahiyesi’’, ‘‘Pirinç(Çeltik)Ziraatı’’, ‘‘ Değirmen ve Dinkler’’, ‘‘Konrapa’daki Vakıf Eserler’’ başlıkları ile okuyucuya sunulmuştur. Bölüm sonunda Konrapa’ya ait Tahrir Defterlerine ait orijinal bir metne yer verilmiştir.

Yazarın son bildirisi, ‘‘16.Yüzyılda Konrapa Çeltik Sahası’’¹⁸ isimli araştırmasıdır. Burdan 16. Yüzyılda Konrapa’nın neresi olduğu, neden XVI. yüzyıl da incelendiği, Konrapa’da çeltik üretimi ve miktarı nedir? sorularına cevap bulabilmekteyiz. Osmanlı Devletinde çeltik ziraatinin ne kadar ehemmiyetli bir konu olduğu gösterilmiştir.

¹⁴ Taş, *Bolu Sancağı*, 187-198.

¹⁵ Taş, *Bolu Sancağı*, 199-234.

¹⁶ Taş, *Bolu Sancağı*, 235-245.

¹⁷ Taş, *Bolu Sancağı*, 247-260.

¹⁸ Taş, *Bolu Sancağı*, 261-269

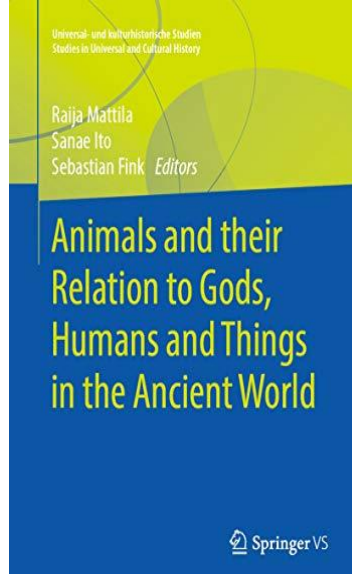
Kitabın sonundaki ekler bölümünde ‘‘Bolu Livası Kanunnamesi’’¹⁹ tıpkı-basım ve transkripsiyonu yer almaktadır.

Eser, uzun bir zaman sürecine yayılmış kıymetli çalışmaları ihtiva etmektedir. Hocamız tarafından kullanılan hem Tapu Tahrir Defterleri hem de konu ile ilgili muhtelif arşiv malzemeleri dolayısı ile son derece mühim bir başvuru kaynağıdır. Hocamıza bu kıymetli çalışması için teşekkürlerimizi sunar, konu ile ilgilenenlere tavsiye ederiz.

Kaynaklar

TAŞ, K.Z., *Osmanlının Arka Bahçesi Bolu Sancağı*, İstanbul: Post Yayını, 2017.

¹⁹ Taş, *Bolu Sancağı*, 271-278

Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink (Editörler),
Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World,
Universal- und kulturhistorische Studien.
Studies in Universal and Cultural History, Springer VS,
Wiesbaden 2019, 487 sayfa, ISBN: 2524-3780.

Gökhan Kağnıcı*

ORCID: 0000-0002-8357-6624

Kültür tarihinin önemli bir yönünü oluşturan hayvan çalışmaları ile ilgili yayınların sayısında son yıllarda artış gözlemlenmektedir. Bunda çağımızda insan ve hayvan arasındaki temasın ve iletişimin daha yoğun olmasının yanı sıra, hayvanların doğa ve insan ile ilişkilerinin derinliklerini ve gizemlerini daha iyi anlama çabası da etkin olmaktadır. Hiç kuşkusuz hayvan-insan ilişkilerinin tarihi insanlık tarihi kadar geriye uzanmaktadır. Eski Doğu ve Batı medeniyetlerinin yazılı metinlerinde hayvanlarla ilgili sayısız kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlar ilgili coğrafyalara ve yöreye özgü hayvanların türleri, hayvanların doğaları, hayvan-insan arasındaki ilişkiler ve hayvanların kültürel, dini, siyasi

* Dr. Öğr. Üyesi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü. İzmir.
E-Mail: gokhan.kagnici@ikc.edu.tr

ve iktisadi alanlar ile gündelik yaşam pratikleri açısından önemleri ve değerleri hakkında bilgiler içermektedirler.

Burada hakkında bilgi verilecek olan kitap da bu konulardaki bilgilerimizi zenginleştirme konusunda oldukça dolu bir içeriğe sahiptir. Kitap büyük oranda 2015 yılında Helsinki’de yapılan “Eski Mezopotamya’da Hayvanlar” başlıklı bir sempozyumun bildirilerinden oluşmaktadır.¹ Ancak bütün yazılar Mezopotamya ile sınırlı değil. Hitit, Antik İsrail ve Yunan’ın yanı sıra Maya, Aztek ve Uzakdoğu kültürlerinde hayvanların toplumsal ve kültürel rolleriyle ilgili yazılara da yer verilmiştir. Ayrıca Ezop Masalları² ve erken İslam dönemine (10. yüzyıl) tarihlendirilen Arapça bir hayvan anlatısıyla ilgili (İhvan-ı Safa’da geçen hayvanların ontolojik ve ahlaki durumları ile ilgili bir fabl)³ yazılara da yer verilmiştir. Zamansal ve mekânsal genişliğe rağmen bütün yazılar (Giriş, Gabriela Kompatscher’in hayvan ve insan arasındaki ilişkiler bağlamında akademi ve toplum arasında nasıl birliktelik sağlanabileceği konusundaki önerilerinden oluşan⁴ ve Gebhard J. Selz’in özellikle M.Ö. 3. binyılın Mezopotamya çivi yazılı kaynaklarında hayvanların sınıflandırılmalarıyla ilgili açılış yazıları⁵ hariç) beş ana başlık (tema) etrafında toplanmıştır: türlere göre sınıflandırma (hayvan taksonomisi), edebiyat, sanat, din ve ekonomi. Söz konusu başlıklarla ilgili 16 makaleden oluşan bu hacimli eser, temel olarak, antik kültürlerde (doğu-batı) hayvanlarla ilgili yazılı kayıtlar ve görsel temsiller içeren kaynakların neler olduğu ve bu kaynaklardan ne türden bilgiler elde edilebileceği üzerinde durmuştur. Böylece antik kültürlerde hayvanların insanlarla ve şeylerle ilişkileri ve doğa üstü güçlerle nasıl ilişkilendirildikleri hususları netlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Kitaptaki makaleler modern dünyanın hayvan-insan ilişkilerinin bu eski kültürlerdeki insanların hayvanlara yaklaşımına ve ilişki kurma pratiklerine (ya da stratejilerine) ne kadar benzediği ya da benzemediği noktasında da günümüz hayvan çalışmalarına önemli katkısı

¹ Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink (Editörler), *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019.

² Bkz: Tua Korhonen, “Anthropomorphism and the Aesopic Animal Fables”, 211-231.

³ Bkz: Janne Mattila, “The Animal Fable of the Ikhwān al-Şafā’ in Context: The Ontological and Moral Status of Animals in Early Islamic Thought”, 345-366.

⁴ Gabriela Kompatscher, “Human-Animal Studies. Bridging the Lacuna between Academia and Society”, 11-22.

⁵ Gebhard J. Selz, “Reflections on the Pivotal Role of Animals in Early Mesopotamia”, 23-56.

olabilecek niteliktedir. Dolayısıyla ilgili tarihsel kayıtları antrozoolojik (insan-hayvan ilişkilerini inceleyen disiplin) bir perspektifle değerlendirmenin anlatım olanaklarını daha iyi analiz edebilmek açısından ne gibi bir katkısı olabileceği de gösterilmeye çalışılmıştır.

Özellikle Eski Mezopotamya'nın çivi yazılı metinleri hayvanlarla ilgili çok sayıda kayıt içermektedir. Ancak bu kayıtlar belirli türde bir metin grubunda (yalnızca hayvanlarla ilgili bilgiler içeren) bir araya getirilmemişlerdir. Bu türden kayıtlarla, konusu ne olursa olsun, her türde metnin satır aralarında karşılaşmak mümkündür. Bundan ötürü söz gelimi aslan ya da köpek ile ilgili kayıtlara sözcük listelerinden tıp metinlerine veya kehanet serilerinden kral yazıtlarına kadar birçok metinde rastlamak mümkündür. Bu konudaki belki tek istisna sözcük listeleridir. Zira Sümerce ve Akadca kelimelerin çoğu zaman belirli bir tema, anlam ve bağlamda sayısız kelimenin (ve dolayısıyla çivi yazılı işaretlerin) ve karşılıklarının (bazı seriler onlarca tabletten ve binler hatta on binlerce sözcükten oluşabilmekteydi) yer aldığı bu tek, çift ve çok dilli listeler, hayvanların isimlerini büyük oranda bir arada ve sıralı sunmaktadır. M.Ö. 3. bin yıla tarihlendirilen sadece farklı türde kuş ya da balık isimlerinin sıralandığı tematik listeler ile Eski Babil döneminin en geniş koleksiyonuna sahip listelerinden (24 tabletten oluşmaktadır) HAR-ra=*hubullu* (13-15. tabletler) gibi çok sayıda ve türde hayvan ve onlarla ilişkili kelimelerin yer aldığı başka sözcük listeleri mevcuttur. Bununla birlikte hayvanlarla ilgili bilgiler yalnızca yazılı metinlerle sınırlı değildir. Heykeller, ağırlıklar, kabartmalar ve mühürler gibi sayısız maddi kültür unsuru da çok farklı türde hayvan temsilleri içermektedir.

M.Ö. 3. bin Mezopotamya'sında hayvanların rollerine dair önemli bilgiler sunan Selz, öncelikli olarak, Sümer yazınında edebi, mitolojik ve dini metinlerde hayvanların insani özelliklerle karakterize edilmeleri konusu üzerinde durur. Bu metinlere göre hayvanlar aleminin üyeleri insanlara, tanrılara ve bazı doğa üstü güçlere has davranış ve karakteristik özelliklerle özdeşleştirilmişlerdir. Böylece Selz, hayvanların kendi alemlerine has sınırları ve yeterlilikleri ihlal ederek (en azından ve çoğu zaman metinsel düzlemde) insanların ve tanrıların alanlarına nüfus etmiş olduklarından bahseder.⁶ M.Ö. 3. binyılın Sümerce metinlerinde ve bu metinlerin özellikle 2. binyıla ait Eski Babil dönemindeki kopyalarında hayvanların toplumsal ve gündelik hayatın içerisinde aktif bir rol aldıkları görülmektedir. Onlar tıpkı insanlar gibi kendi aralarında konuşabilmekte, tartışabilmekte ve

⁶ Selz, "Reflections on the Pivotal Role of Animals in Early Mesopotamia", 24.

hatta birbirlerine hakaret edebilmekteydiler. Ayrıca insana has fikir üretebilme, insani zekanın iyi ve kötü yönlerini ön plana çıkarıp birtakım faydacı ve zarar verici eylemlerin peşinde koşma ve kurgulama yetenekleriyle yaşamsal faaliyetlerini yönetme gibi özellikleriyle de ön plana çıkmaktaydılar. Sümer edebi metinlerinde iki hayvan arasında geçen sözlü atışmalarla ilgili örneklere fazlaca rastlanmaktadır. Örneğin kuş ve balık arasında geçen karşılıklı diyaloglardan oluşan Sümerce bir metin kişileştirilmiş hayvanların hal-hareket ve söylemleri hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlamaktadır. Söz konusu bu metne göre iki hayvan kimin insanlara daha faydalı oldukları hususunda kendi aralarında bir üstünlük mücadelesine girmektedir. Bu rekabet dolu atışmada kuş ile balık birbirlerinin fiziksel görünüşleri ve davranışsal özellikleriyle dalga geçme konusunda birbirleriyle kıyasıya yarışmaktadır.⁷

Çivi yazılı metinler hayvanlarla ilgili mecazlarla, benzetmelerle ve kinayelerle doludur. Eski Mezopotamyalı kâtipler için hayvanların görünüşleri ve kendilerinde bulunan doğal-karakteristik özelliklerinin benzetmeler yoluyla kişiler, olaylar ve şeyler ile bunların davranışlarını ve niteliklerini ön plana çıkarmak edebi bir ifade biçimiydi. Bu edebi niteliğin retoriksel bir yönü vardı ve kimi zaman muhatabı ikna etmek kimi zaman da onu bir duygu alanına çekmek gibi işlevsel niteliklere sahipti. Büyükbaş hayvanlarla ilgili metaforlar çok sayıdaydı. Özellikle inek, sığır ve boğa metaforlarına Sümer edebi metinlerinde (ve görece daha az olmakla birlikte Akadca diğer metinlerde de) sıklıkla rastlanmaktadır. Bu büyükbaş hayvanların süt verici-besleyici yönleri, saldırganlıkları, görünüşleri, üreme fonksiyonları, fiziksel güçleri, çıkardıkları sesler ve kurban edilmeye müsait durumları gibi birçok yönleri yönetici vafına sahip olan ya da olmayan kimseler, tanrılar-tanrıçalar ve doğa üstü güçlerin aynı-benzer davranış özelliklerine benzetilmiştir. Judith Pfitzner'in Sümer edebi metinlerde geçen büyük baş hayvan metaforlarıyla ilgili uzun yazısı etolojik bağlam açısından bu konuda birçok örnek sunmaktadır.⁸

Hayvanlar yalnızca analogik ifade biçimlerinin araçları değil aynı zamanda bizatihi kendi doğalarına has özellikleri ihtiva eden insani ve tanrısal yönlerin bir arada bulunduğu karma bedenleşmiş varlıklardı. Efsanevi Uruk kralı Gılgamış'ın arkadaşı Enkidu, hem fiziksel görünüşü olarak hem de davranışları, hayvanlar aleminden gelen nesli ve yaşam

⁷ Bkz: Catherina Mittermayer, "Animals in the Sumerian Disputation Poems", 175-186.

⁸ Judith Pfitzner, "Holy Cow! On Cattle Metaphors in Sumerian Literary Texts", 137-173.

biçimi açısından insani ve hayvani özelliklerinin bir arada bulunduğu birisiydi. Gılgamış destanında anlatılan Enkidu'nun bu yarı hayvansı doğası, aslında insan-toplum ve hayvanlar arasındaki karşılıklı ilişkinin daha iyi anlaşılması açısından önemli bir nitelikti. Simonetta Ponchia'nın yazısı bu açıdan dikkat çekicidir.⁹

Çivi yazılı metinlerde ayrıca hayvanların nasıl yaratıldıkları¹⁰ ve tıp, büyü ritüelleri ve kehanet ile ilgili metinlerdeki rolleri hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Bu tür kayıtlar çoğu zaman hayvanların doğanın düzenindeki aktif yönlerini ön plana çıkarmaktadır. Söz gelimi hastalıkların tedavisiyle ilgili reçetelerde hayvanların şifa verici ve besleyici özleri (salgıları, yağları vb) ve uzuv parçaları önem kazanmıştır.¹¹ Büyü ritüellerinde ise önemli kişilere ve şehirlere olumsuz etkileri olabilecek tehlikeli doğa üstü güçlerden korunmanın yolu olarak onlarla ilgili bir “koruyucu dil” geliştirilmiştir. Özellikle M.Ö. 2. binyıla tarihlendirilen büyü ritüellerinde hayvanlarla ilgili (özellikle yılan, köpek, kurt ya da yırtıcı kuşlar gibi vahşi olanları) analogik dil kullanımına Lamaştı gibi tehlikeli ifritlerden korunmak için başvurulduğu bilinmektedir.¹² Diğer taraftan idari, tapınak ve saray ekonomisiyle ilgili metinlerde hayvanların pasif bir tüketim aracı oldukları görülmektedir. Bu metinlere göre hayvanlar, gündelik hayatta kendilerinden fayda sağlanacak canlılardı. Onların etlerinden, yünlerinden ve sütlerinden yararlanılması öncelikli amaçlar arasındaydı. Hayvanların bakımı, onların beslenmeleri ve idareleri, satılmaları ile dini törenlerde kurban edilmeleriyle ilgili hatırı sayılır oranda kayıt, özellikle evcil denebilecek nitelikteki büyük ve küçük baş hayvanın gündelik yaşam ve dini hayat pratikleri açısından önemlerine ışık tutmaktadır. M. Such-Gutiérrez'in 3. Ur dönemine ait (M.Ö. 2112-2004) Derehem, Lagaş ve Umma gibi yerlerden ele geçen idari içerikli metinlerle ilgili yazısı¹³ ile Michaela Weszeli'nin M.Ö. 1. binyıl Babil'inin tapınaklardaki küçük baş hayvan ekonomisinin

⁹ Simonetta Ponchia, “Gilgameš and Enkidu. The Two-thirds-god and the Two-thirds-animal?”, 187-210.

¹⁰ Bkz: Peeter Espak, “Creation of Animals in Sumerian Mythology”, 303-311.

¹¹ Bkz: Vèrène Chalendar, “Taxonomy and Medicine. Analysing Transfers between Disciplines, a Step towards Understanding Mesopotamian Sciences”, 59-78.

¹² Bkz: Joonas Hirvonen, “Animals and Demons. Faunal Appearances, Metaphors, and Similes in Lamaštu Incantations”, 313-343.

¹³ Such-Gutiérrez, “Man and Animals in the Administrative Texts of the End of the 3rd Millennium BC”, 411-453.

nitelikleri, hacmi ve amaçları hakkındaki ufuk açıcı detaylı tartışması bu anlamda dikkate değer çalışmalardır.¹⁴

Kitaptaki diğer yazılar genel hatlarıyla hayvanlar ile insanlar, tanrılar alemi ve şeyler arasındaki dinsel, dilsel, kavramsal ve fiziksel ilişkiler üzerinde durmaktadır. Böylece hayvanların aktif ve pasif rollerinin farklı toplumlardaki-kültürlerdeki durumunu karşılaştırma imkânı artmış olmaktadır. Hitit metinleri¹⁵ ve Eski Ahitteki kayıtlar¹⁶ hayvanlar arasındaki hiyerarşiyi belirleme çabalarının (ki bu çaba hayvan-insan ilişkileri arasındaki kavramsal sınırlara dair de çok şey söyler) birçok toplumda ortak olduğuna işaret etmektedir. Sanat başlığı altındaki iki makale hayvanlara atfedilen bu sınırlara ve rollere hayvan görsellerinin ne derecede katkıda bulunmuş oldukları üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki M.Ö. 8. ve 7. yüzyıllara tarihlendirilen Eski Yunan boyalı çömleklerindeki durumdan¹⁷, bir diğeri ise eski Maya hiyerogliflerinin ve çizimlerinin bu konudaki katkılarından bahsetmektedir.¹⁸ Tıpkı Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinde olduğu gibi dünyanın diğer coğrafyalarındaki kültürlerde de hayvanlar dini hayat ve inanç sistemlerinin önemli bir parçası ve üyesi olmuşlardır. Azteklerin ritüel pratikleri ve mit anlayışlarındaki köpeklerin rolleri¹⁹ ile hemen hemen bütünüyle Japonca literatüre göre kaleme alınmış Japonya ve Rusya'nın yerli halklarından Ainu'luların dini inanışlarındaki kahverengi ayı ritüeli hakkındaki yazılar²⁰ bu açıdan ilgi çekicidir.

Sonuç olarak bu eser, genel olarak antik dünyada hayvanların rolleri üzerine odaklanmakla birlikte temelde şu soruları da gündeme getirir ve cevaplamaya çalışır: Hayvanları türlerine ya da cinslerine göre sınıflandırmanın ve bir ayrıma tabi tutmanın amacı nedir? Tarih çalışmalarına hayvanlar nasıl entegre edilir? Tarihte hayvan-insan ilişkileri ya da hayvanların rolleri üzerine çalışma yapmak neden önemlidir? Tarihte

¹⁴ Michaela Weszeli, "For the Gods or for Money? Sheep Husbandry at the Temples in First Millennium Babylonia", 455-482.

¹⁵Bkz: Ilan Peled, "Categorization and Hierarchy. Animals and their Relations to Gods, Humans and Things in the Hittite World", 79-93.

¹⁶ Bkz: Scott B. Noegel, "From Ape to Zebra. On Wild Animals and Taxonomy in Ancient Israel", 95-133.

¹⁷ Bkz: Ann C. Gunter, "Animal Friezes in "Orientalizing" Greek Art", 235-248.

¹⁸Bkz: Harri Kettunen, "On Men, Animals, and Supernatural Beings in Ancient Maya Iconography", 249-300.

¹⁹ Bkz: Izabela Wilkosz, "Aztec Dogs: Myths and Ritual Practice", 367-387.

²⁰ Bkz: Takao Sato, "A Zooarchaeological Study of the Formation Process of the Ainu Bear-sending Ceremony", 389-408.

hayvanların rolleri ile ilgili çalışmalarda kullanılacak kavramları ve yöntemleri nasıl belirleyeceğiz? Hayvan merkezli bakış açısı tarih çalışmalarında bizlere ne katabilir? Tarih boyunca hayvanlardan ne amaçla faydalanılmış ve hem canlı hem de temsili olarak hayvanlara sosyo-kültürel, dini, iktisadi ve siyaset gibi alanlarda ne gibi misyonlar yüklenmiştir? Kitaptaki makalelerin hayvanların tarihteki rolleriyle ilgili ileride yapılacak akademik çalışmaları teşvik edecek içeriğe (bu konudaki malzemenin bolluğunu göstermeleri açısından) fazlasıyla sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Eski Mezopotamya'nın çivi yazılı kaynakları bu konudaki en cömert arşivlerden birisi olmayı ziyadesiyle hak etmektedir.

Kaynaklar

CHALENDAR, V., "Taxonomy and Medicine. Analysing Transfers between Disciplines, a Step towards Understanding Mesopotamian Sciences", *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila-Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 59-78.

ESPAK, P., "Creation of Animals in Sumerian Mythology", *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila-Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 303-311.

GUNTER, A. C., "Animal Friezes in "Orientalizing" Greek Art", *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila-Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 235-248.

GUTIÉRREZ, S., "Man and Animals in the Administrative Texts of the End of the 3rd Millennium BC", *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 411-453.

HİRUVONEN, J., “Animals and Demons. Faunal Appearances, Metaphors, and Similes in Lamaštu Incantations”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 313-343.

KETTUNEN, H., “On Men, Animals, and Supernatural Beings in Ancient Maya Iconography”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 249-300.

KOMPATSCHER, G., “Human-Animal Studies. Bridging the Lacuna between Academia and Society”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 11-22.

KORHONEN, T., “Anthropomorphism and the Aesopic Animal Fables”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 211-231.

MATTILA, J., “The Animal Fable of the Ikhwān al-Şafā’ in Context: The Ontological and Moral Status of Animals in Early Islamic Thought”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 345-366.

MITTERMAYER, C., “Animals in the Sumerian Disputation Poems”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 175-186.

NOEGEL, S. B., “From Ape to Zebra. On Wild Animals and Taxonomy in Ancient Israel”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*,

(Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 95-133.

PELED, I., “Categorization and Hierarchy. Animals and their Relations to Gods, Humans and Things in the Hittite World”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 79-93.

PFITZNER, J., “Holy Cow! On Cattle Metaphors in Sumerian Literary Texts”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 137-173.

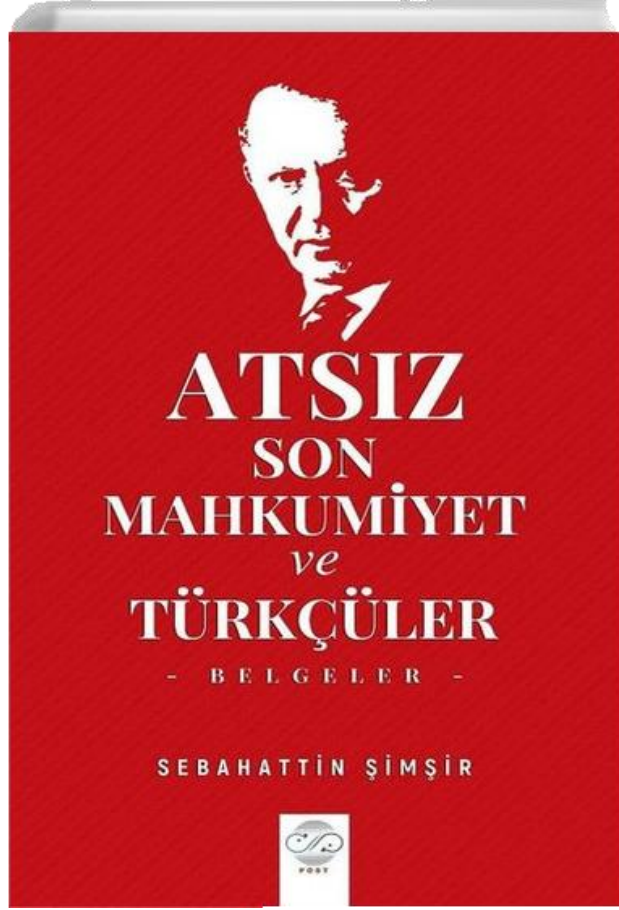
PONCHIA, S., “Gilgameš and Enkidu. The Two-thirds-god and the Two-thirds-animal?”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 187-210.

SATO, T., “A Zooarchaeological Study of the Formation Process of the Ainu Bear-sending Ceremony”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 389-408.

SELZ, G. J., “Reflections on the Pivotal Role of Animals in Early Mesopotamia”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 23-56.

WESZELI, M., “For the Gods or for Money? Sheep Husbandry at the Temples in First Millennium Babylonia”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila- Sanae Ito- Sebastian Fink), *Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History*, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 455-482.

WILKOSZ, I., “Aztec Dogs: Myths and Ritual Practice”, *Animals and their Relation to Gods, Humans and Things in the Ancient World*, (Editörler: Raija Mattila-Sanae Ito- Sebastian Fink), Universal- und kulturhistorische Studien. Studies in Universal and Cultural History, Wiesbaden: Springer VS, 2019, 367-387.

Hazırlayan: Sebahattin Şimşir
Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler
Post Yayın Dağıtım
İstanbul 2020
152 sayfa

Mert İsmail Çelik*

ORCID: 0000-0002-6492-6756

Çalışmaları Türk Dünyası tarafından sıkı bir şekilde takip edilen Balıkesir Üniversitesi Tarih bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Sebahattin Şimşir'in yeni eseri "*Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler*" adlı çalışmadır. Çalışma, Mayıs 2020'de Post Yayın Dağıtım aracılığıyla okuyuculara ve araştırmacılara sunulmuştur.

*Balıkesir Üniversitesi Tarih bölümü yüksek lisans öğrencisi, E-Mail: mertismailcelik@gmail.com

Çalışma, Nihal Atsızın bazı yazılarını (Konuşmalar 1, konuşmalar 2, konuşmalar 3, Kızıl Kürtlerin yaygarası, Bağımsız Kürt Devleti propagandası, Doğu mitinglerinde perde arkası, satılmışlar-Moskof uşakları), bu yazılara gelen tepkileri ve bu tepkiler sonucunda ortaya çıkan hukuki süreçleri içermektedir. Çalışma hukuki süreçlerle ilgili resmi belgeleri içermesi bakımından değerlidir. Kitap, Sebahattin Şimşir'in eserlerinin de yer aldığı özgeçmişle başlar; sırasıyla içindekiler, önsöz, giriş, konu başlıkları, sonuç, kaynaklar ve eklerin bulunduğu bölümlerle devam etmektedir.

Kitabın ilk konu başlıklarından "Konuşmalar I" ve "Konuşmalar II" de Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti halkının demokrasi ile olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Nihal Atsız; demokrasinin tam olarak ne olduğunu, demokrasinin getirdiği özgürlüğün sınırlarının nerede bittiğinin, Türk milletinin bu demokrasiyi nasıl karşıladığının kısacası Türk milletinin demokrasi ile imtihanın nasıl olduğu ve nasıl olması gerektiğini değerlendirmiştir.

Kitapta yer alan bir diğer başlık ise Kızıl Kürtlerin Yaygarası'dır. Bu başlık altında Atsız'ın yazılarındaki ifadelere tepki gösteren Kürtlere cevap verilmiştir. Kürtler, 19 dernek olarak Atsız'ın bu yazılarına karşı ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye Kürtler, Atsız ve Ötüken Dergisi'ni "kardeşi kardeşe düşman etme", "halkları birbirine düşürme", "halkın arasına nifak tohumu ekme", "sapık ideolojilere sahip olma" gibi suçlamalarla suçlamışlardır. Atsız bu yazısında tüm bu suçlamalara maddeler halinde cevap vermiştir.

Konuşmalar 3 ve Bağımsız Kürt Propagandası yazılarında Türkiye Cumhuriyeti içinde yapılan Kürtçülük hareketleri ele alınmıştır. Atsız, Türkiye Cumhuriyetinde yaşayarak onun her türlü imkanından faydalanıp Kürtçülük faaliyetlerinde bulunan şahısları eleştirmiştir. Eleştirilerden bir tanesi de bu şahısların önemli kademelerde görev yapıyor olmasıdır. Ayrıca Kürtçülük hareketlerinin yeni bir şey olmadığı Osmanlı Devleti zamanından beri kışkırtılıp ortaya çıkarılmak istenen bir problem olduğu üzerinde durulmuştur.

....."Doğu Mitinglerinde Perde Arkası" başlıklı yazıda Atsız, doğuda yapılan mitingleri değerlendirmiştir. Öncelikle mitinglerin yapılmasının nedeninin doğuya yapılmak istenen yatırımların bir göstergesi olarak ifade etmiştir. Bu zamana kadar yatırım yapılmamasının nedeninin de aslında bir yapılmayış değil yapılamayış olduğunu belirtmiştir. "Şunu belirtmek istiyorum ki yapmayış değil

imkansızlıktan doğan bir yapamayış vardır. Konya, Kayseri, Sivas, Bursa, Edirne gibi bu devlete başkentlik etmiş büyük şehirlerde pek çok şey mi yapılmıştır ki doğu ihmal edildi denilebilsin"¹

Kitabın "Atsız'ın Yazılarına Tepkiler" ve "Atsız Aleyhine Bildiriler" başlıklı bölümlerinde Kürtler, Atsız'ın ifadelerine cevaben niyetlerinin devleti bölmek olmadığını, sadece doğu halkının ikinci plana atılmasının verdiği rahatsızlığı dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Bununla ilgili doğu mitinglerinden için "Dikkat ederseniz Ekinci'nin dönemi anlattığı yukarıdaki satırlarda Atsız ve Ötüken Dergisini protesto etmeyi değil, ekonomik ve sosyal geriliğe karşı koydukları mitingler olarak zikredilmektedir."² ifadeleri kullanılmıştır. Ayrıca Atsız hakkında bildiriler dağıtılmış ve doğu halkı arasında bu bildiride yer alan fikirler yayılmak istenmiştir.

Kitabın devamında Atsız'a açılan dava ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Atsız'a Ötüken Dergisinde yayınlanan yazılarından (Konuşmalar I, konuşmalar II, Kızıl Kürtlerin Yaygarası vb.) ötürü dava açılmıştır. Bu bölümün devamında hakim tarafından okunan suçlamalar, Atsız'ın avukatının savunması ve mahkeme heyetinin kararı yazıya aktarılmıştır. Ayrıca mahkeme tutanaklarına yer verilmiştir. Mahkeme kararı doğrultusunda Nihal Atsız ve Mustafa Kayabek'e birer yıl üçer ay hapis cezası verilmiştir.

Çalışmanın bir diğer başlığı olan "Türkçüler Hareketleniyor" bölümünde bu karar ile ilgili Milliyetçi çevrelerin verdiği tepkilere yer verilmiştir. Tepkilerin genel sebebi ise "Atsız'ın 68 yaşında olması dolayısıyla Cumhurbaşkanına başvurarak af için bir dilekçe yazmasını isteyen bazı dostlarına Atsız şiddetle karşı çıkmış '*Bir Türk Milliyetçisi haklı ve mazlum olduğu bir konuda haksız bir uygulama ile karşı karşıya kalsa da zalimlerden aman dilemez, af talep etmez*' demiştir."³

Kitabın devam eden bölümlerinde ise Cumhurbaşkanına Atsız ile ilgili özellikle sağlık problemlerinden kaynaklı olarak bu koşullarda cezaevinde yatamayacağı ile ilgili gönderilen mektuplar, dilekçeler ve telgraflar yer almıştır. "Kronik enfarktüs, yüksek tansiyon ve ağır romatizma gibi rahatsızlıklar sebebiyle Haydarpaşa Numune Hastanesinde yatmakta olan Atsız için cezaevine konulamayacağı yönünde rapor verilmesine rağmen Adli Tıp Kurumu bu raporu kabul etmeyerek raporu '*reviri olan bir*

¹ Sebahattin Şimşir, *Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler (Belgeler)*, İstanbul: Post Yayınevi, 2020, 59.

² Şimşir, *Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler (Belgeler)*, 78.

³ Şimşir, *Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler (Belgeler)*, 99.

cezaevinde kalabilir' olarak değiştirmiştir. Bunun üzerine infaz savcılığı tarafından 14 Kasım 1973'te Toptaşı Cezaevine konulan Atsız bir müddet sonra da içinde revir olan Sağmalcılar Cezaevine nakledilmiştir." ⁴ Bunların haricinde Atsız'a verilen sağlık raporları ve devlet kademelerinde bu olaylarla ilgili meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelere dair evraklara yer verilmiştir. Ardından "sonuç yerine", "kaynaklar" ve "ekler" bölümüyle çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışma Atsız hakkında ortaya atılan bilimsel anlamdaki boşluğu dolduracak nitelikte bir eserdir. İçeriğinde resmi evrakların bulunması çalışmayı zenginleştiren bir unsurdur. Atsız'ın yaşamına farklı bir pencereden bakılan nadir bulunacak nitelikte bir çalışmadır.

Kaynaklar

ŞİMŞİR S., *Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler (Belgeler)*, İstanbul: Post Yayınevi, 2020.

⁴ Şimşir, *Atsız Son Mahkumiyet ve Türkçüler (Belgeler)*, 99.